

TEXNOGEN TUSDAGI FAVQULODDA VAZIYATLAR: ZAMONAVIY XAVFLAR VA ULARNI OLDINI OLISH STRATEGIYALARI

Ismatullayev Asrorjon Xikmatilloevich

Rishton Abu Ali ibn Sino nomidagi

jamoat salomatligi texnikumi o'qituvchisi

Anotatsiya: Texnogen tUSDagi favqulodda vaziyatlar — bu inson faoliyati natijasida yuzaga keladigan xavfli holatlar bo'lib, sanoat avariylari, yong'inlar, portlashlar, transport halokatlari va ekologik ifloslanishlar ko'rinishida namoyon bo'ladi. Ushbu tezisda texnogen ofatlarning sabablari, oqibatlari va ularni bartaraf etish yo'llari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida mavjud muammolar tahlil qilinib, xalqaro tajriba asosida taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Texnogen favqulodda vaziyat, sanoat avariysi, yong'in, portlash, radiatsiya, xavfsizlik, monitoring, favqulodda xizmatlar, texnik nazorat.

Texnogen tUSDagi favqulodda vaziyatlar so'nggi yillarda dunyoda eng dolzarb xavfsizlik muammolaridan biriga aylandi. Ular inson faoliyatining o'ziga xos mahsuli bo'lib, sanoat, transport, energetika, yadro, kimyo, neft-gaz, qurilish va boshqa texnologik sohalaridagi texnik buzilishlar, inson omili, xavfsizlik choralari rioya qilmaslik kabi sabablar natijasida yuzaga keladi. Bunday vaziyatlar kutilmagan va keng miqyosdagi talofatlar, ekologik zarar, odamlarning halok bo'lishi yoki sog'lig'iga zarar yetishi bilan yakunlanadi.

Texnogen favqulodda holatlarga quyidagilar kiradi:

Yirik sanoat avariylari (kimyoviy moddalar sizishi, bosimli idishlar portlashi);

Yong'inlar va portlashlar (zavodlarda, omborxonalarda, binolarda);

Transport halokatlari (aviatsiya, temiryo'l, avtomobil, dengiz va daryo transporti);

Radiatsion va biologik xavflar (yadro ob'ektlari, laboratoriyalar);

Gaz sizishi, portlovchi moddalarning tarqalishi, ekologik ifloslanishlar.

O'zbekiston Respublikasida ham turli sanoat tarmoqlarining keng rivojlanishi natijasida texnogen xavflar ortib bormoqda. Masalan, yirik neft-gaz sanoati korxonalari, kimyo ishlab chiqarish ob'ektlari, avtomobil transportining zichligi, elektr tarmoqlarining eskirganligi, qurilish xavfsizligiga doir me'yorlarning to'liq bajarilmasligi kabi omillar potentsial xavf tug'diradi.

Muammo shundaki, ko'plab ob'ektlarda texnik ekspluatatsiya qoidalari to'liq bajarilmaydi, xavfli hududlarda ishlovchilar muntazam o'quvdan o'tmaydi, yong'in va portlashga qarshi vositalar yaroqsiz yoki mavjud emas. Bundan tashqari, favqulodda vaziyatlarga javob beruvchi maxsus xizmatlar (FVV, tez tibbiy yordam,

yong'inga qarshi bo'linmalar) ayrim hollarda tezlik bilan yetib bora olmaydi, zamonaviy uskunalar bilan to'liq ta'minlanmagan.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, texnogen tushdagi favqulodda vaziyatlar oqibatlarini kamaytirish uchun quyidagi choralar zarur:

Monitoring va avtomatlashtirilgan nazorat tizimlarini joriy etish – xavfli texnologik jarayonlar uzluksiz kuzatilishi, nosozliklar oldindan aniqlanishi lozim.

Ishlab chiqarish obyektlarida xavfsizlik bo'yicha sertifikatlashtirish – har bir xavfli ob'ekt rejalashtirilgan ravishda auditdan o'tkazilishi kerak.

Texnik va sanitariya normalariga qat'iy rioya qilish, xodimlarni muntazam o'qitish, evakuatsiya rejalari ishlab chiqish va mashg'ulotlar o'tkazish.

Yong'in xavfsizligi va portlashdan himoya vositalarining mavjudligi va doimiy ishlashini ta'minlash.

Xalqaro tajribalarni o'rganish va mahalliy amaliyotga tatbiq etish – masalan, Yevropa Ittifoqi sanoat xavfsizligi standartlari, AQSh OSHA talablariga moslash.

Texnogen favqulodda vaziyatlar ko'p hollarda oldini olish mumkin bo'lgan ofatlardir. Ularning yuzaga kelishiga ko'pincha insoniy beparvolik, nazoratsizlik va texnik ekspluatatsiya qoidalariga rioya qilmaslik sabab bo'ladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, texnogen xavfli holatlarning aksariyati samarali monitoring va xavfsizlik madaniyatining shakllanishi orqali oldindan bartaraf etilishi mumkin. Davlat nazorati va sanoat korxonalarining ichki xavfsizlik siyosati uyg'unlashganda, natijalar ijobiy bo'ladi.

Texnogen tushdagi favqulodda vaziyatlarning oldini olish bugungi kunda har bir davlatning texnologik rivojlanish darajasiga mos holda eng muhim strategik vazifalardan biri hisoblanadi. O'zbekistonda bu yo'nalishda dastlabki qadamlar tashlangan bo'lsa-da, xavfli ob'ektlar ro'yxatini shakllantirish, texnik auditni muntazam o'tkazish, ishchilarning bilim darajasini oshirish, tibbiy va texnik xizmatlarni mustahkamlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar talab qilinadi. Eng muhimi, har bir korxona va tashkilot xavfsizlikni ichki madaniyat sifatida qabul qilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Favqulodda vaziyatlar to'g'risida"gi Qonuni. (1999).
2. UNDRR. (2022). *Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction*. Geneva.
3. World Health Organization (WHO). (2019). *Emergency Response Framework*. 3rd edition.
4. FEMA. (2016). *National Response Framework*. U.S. Department of Homeland Security.
5. OSHA (Occupational Safety and Health Administration). (2020). *Industrial Safety Guidelines*.
6. IFRC. (2022). *World Disasters Report*. International Federation of Red Cross.

7. Qodirova M.M. (2021). *Texnogen xavfli holatlar va sanoat xavfsizligi asoslari*. Toshkent: Fan nashriyoti.
8. Nishonov D.M. (2022). *Favqulodda vaziyatlar boshqaruvi*. Samarqand: SamDCHTI.
9. FVV rasmiy sayti: <https://www.fvv.uz>
10. UNDP Uzbekistan. (2021). *Technological Risk and Emergency Planning Systems in Uzbekistan*. Tashkent: UNDP.